

МІФАСФЕРА

Міфасфера – абагульняючае паняцце для міфа і міфалогіі, структурнае адзінства наступных гістарычна абумоўленых катэгорый: міфалагічная свядомасць, у якой жывое і мёртвае, чалавечае і прыроднае, адушаўленае і неадушаўленае сэнсава тоесныя; міфалагічныя ўяўленні, напрыклад, аб багах, духах, святых дзядях, паходжанні розных з’яў і г. д.; уласна міфатворчасць у яе вербальнай (слоўнай) і невербальнай форме. У сваю чаргу міфатворчасць знаходзіць выражэнне ў разнастайных фальклорных жанрах і *экстражанрах* з міфалагічнымі кампанентамі, у магічных практыках з рытуальнымі паводзінамі ўдзельнікаў (каляндарна-абрадавых, сямейна-абрадавых, замаўленнях), у народнай тэрміналогіі свят і абрадаў (Каляды, Купалле, ваджэнне «стралы», Куста / Кусты, Маі, «казы» і да т. п.), у міфалагічнага кшталту тлумачэннях, апісаннях, абярэгах, забаронах, прыкметах, павер’ях, варажбе і г. д., у ідэалогіі рэлігійных, рэлігійна-філасофскіх і палітычных сістэм з іх патрабаваннем веры, у міфапаэтыцы і міфацэнтрыванай мастацкай творчасці, тэматычна, структурна або вобразна звязанай з архаічнымі, класічнымі, новымі або ўласна аўтарскімі міфамі, і, нарэшце, у міфакрытыцы – самарэфлексіі міфасферы.

Міфасфера заўсёды існуе «тут і цяпер», мае слаіста-дыфузную канфігурацыю, характарызуецца квазісінхроніяй, жывымі дынамічнымі сувязямі розных яе пластоў – ад архаічнага да сучаснага. У ёй вылучаюцца наступныя сэнсаўтваральныя сферы:

1. Сфера старажытнага неперсаніфікаванага бства эпохі індаеўрапейскай супольнасці народаў з функцыяй *даваць і нараджаць*. Да яго ў фальклоры звернуты просьбы даць добрую долю, нарадзіць жыта-пшаніцу, усяку пшаніцу, песенныя заклінанні тыпу «*Дай, божа, на жыцечка род, на статачак плод*» і да т. п.

2. Універсальная сфера гарманізацыі сусвету, прыроднага і сацыяльнага асяроддзя, якая перадаецца праз паняцці *лад, парадак, род, супольнасць, дамова, супрацоўніцтва*. Рэальна яна прадстаўлена ў фальклорных творах, дзе стасункі персанажаў маюць міфалагічны сэнс. Напрыклад, стасункі бог – сусвет (касмаганічныя легенды), чалавек – бог (абрадавыя песні, замовы, гуканні-звароты, прысягання, клятвы, маральна-этычныя легенды і інш.), бажаство – бажаство ў сакральным першашлюбe (пары месяц – сонца, неба (сонца, грамоўнік, Юр’я) – зямля) і іх рытуальныя субстытуты жаніх і нявеста, гаспадар і гаспадыня ў абрадавых песнях, чалавек – яго род (продкі) і г. д. Барацьба з дэструктыўным пачаткам знайшла выражэнне ў лекавых замовах, чарадзейна-фантастычных казках, дзе герой вяртае свет да гарманічнага існавання, парушанага міфалагічнымі пачварамі (Цмокам, Кашчэям і да т. п.).

3. Сфера міфа пра барацьбу Грамоўніка (Перуна) са сваімі супраціўнікам – змеепадобным Вялесам, богам ніжняга свету, багацця, апекуном жывёлы, рэканструяванага на аснове казак, легенд, замоў, песень з матывамі змеяборства, барацьбы з чортам, нячыстай сілай.

Абрад ваджэння і пахавання «стралы» ўзнаўляе істотную частку міфа – аб каляндарным шлюбe Навальнічнага бога і зямлі-маці: напрыканцы абраду сімвалы апладняльнай стралы-маланкі закопваліся з адпаведнымі словамі ў зямлю, а жанчына ў цэнтры карагода на руках падкідвала ўгару дзіця.

Астатнія ўсходнеславянскія багі ў фальклоры не адлюстроўваліся, яны вядомы толькі з ускосных крыніц.

4. Вельмі шырокая сфера міфалагізаваных пераходных станаў чалавека і яго атачэння (прасторавага, часовага, прыроднага, сацыяльнага, бытавога) з ідэяй перасячэння мяжы, парога і трансфармацыі, метамарфозы. На структуры *ад* → *да* грунтуецца магічная практыка з замовамі, заклінальнымі і велічальнымі песнямі, чарадзейныя казкі аб падарожжы героя ў іншасвет, балады з матывам метамарфозы, радзінная абраднасць (пераход дзіця ад небыцця да нараджэння), вясельная (ад халастага жыцця да сямейнага), пахавальная (ад жыцця да смерці) і інш.

5. Такая ж шырокая сфера духаў прыроды і пэўных локусаў, дэманічных істот культурнай прасторы, фантастычных персанажаў іншасвету. У фальклоры акцэнтуюцца іх прысутнасць у людскім свеце. Напрыклад, прымхліцы будууюцца на матыве неспадзяванай сустрэчы чалавека з вадзяніком, чортам, ведзьмай, русалкай і г. д. Да іх звяртаюцца, іх заклікаюць, ад іх магічным шляхам пазбаўляюцца або іх, як, прыкладам, жар-птушку, здабываюць,

6. Сінтэтычная язычніцка-хрысціянская сфера часоў ранняга сярэднявек’я, якая адбілася ў песенных і празаічных жанрах фальклору, дзе побач з традыцыйнымі персанажамі прысутнічаюць Гасподзь Бог, Хрыстос, Прачыстая, святыя (абрадавыя песні, замовы, прыказкі, балады, псалмы).

7. Сфера народнага хрысціянства, што знайшла выразнае ўвасабленне ў шэрагу легенд, пазбаўленых язычніцкага кампанента, калядных псалмах,

своеасабліва адлюстроўвалася ў сюжэце батлейкі пра нараджэнне Хрыста, але найбольш машабна ў духоўных вершах.

8. Міфацэнтрычная мастацкая літаратура і адпаведная ёй міфакрытыка, якая па-свойму актуалізуе міфы ў свядомасці чытачоў, знаходзячы іх структуры і рэмінісцэнцыі ў розных мастацкіх творах (нават пад абалонкай рэалістычнага). Напрыклад, матывы біблейскага міфа ў творчасці В. Быкава, міф аб нараджэнні героя ў ваеннай прозе, міф аб залатым веку ў літаратурных утопіях і да т. п. У сучаснай літаратуры міфы выкарыстоўваюцца з мэтай стварыць другі план аповеду, паглыбіць маральна-філасофскі змест твораў, перавесці рэальныя падзеі ў быццёвы план. Прыкметнай з'явай сучаснасці становіцца стварэнне, згодна з сэнсавым клішэ класічных міфаў, неаміфаў – бытавых, палітычных, квазінавуковых, неарэлігійных і да т. п.